

BIZNES INTELEKT TEXNOLOGIYALARI ORQALI TIJORAT BANKLARIDA RISKLARNI BOSHQARISH VA MOLIVAVIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH

Abduvaliyev Nurbek Raxmatullo o'g'li

Aktsiyadorlik tijorat "Aloqabank"

To'lov uskunalarini boshqaruvi bo'limi boshlig'i

<https://orcid.org/0009-0003-1508-3611>

abduvalievnurbek555@gmail.com

Bugungi kunda tijorat banklari faoliyatida risklarni samarali boshqarish va moliyaviy samaradorlikni oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, moliyaviy operatsiyalar hajmining ortishi hamda raqobatning kuchayishi banklardan zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, biznes intellekt (Business Intelligence) texnologiyalari bank tizimida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu texnologiyalar katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish, risklarni oldindan aniqlash va boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Natijada tijorat banklari moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, xarajatlarni kamaytirish hamda mijozlarga ko'rsatiladigan xizmat sifatini yaxshilashga erishadi.

Tijorat banklarida risklarni boshqarish jarayoni moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy bank tizimida kredit risklari, likvidlik risklari, operatsion risklar hamda kiberxavfsizlik bilan bog'liq tahdidlar bank faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. An'anaviy tahlil usullari ko'pincha katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash imkoniyatiga ega emasligi sababli boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ayrim muammolar yuzaga keladi. Shu sababli biznes intellekt texnologiyalaridan foydalanish banklar uchun strategik ahamiyat kasb etmoqda.

Biznes intellekt texnologiyalari ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, tahlil qilish va vizual ko'rinishda taqdim etish orqali banklarga aniq va tezkor qaror qabul qilish imkonini beradi. Masalan, BI tizimlari mijozlarning moliyaviy holatini, kredit tarixini va to'lov intizomini tahlil qilib, ehtimoliy risklarni oldindan aniqlashga yordam beradi. Bu esa muammoli kreditlar ulushini kamaytiradi va bankning moliyaviy samaradorligini oshiradi. Shuningdek, BI texnologiyalari yordamida bank operatsiyalaridagi yashirin tendensiyalar aniqlanib, resurslardan samarali foydalanish imkoniyati yaratiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, biznes intellekt texnologiyalarini qo'llayotgan tijorat banklarida operatsion xarajatlar kamayib, xizmat ko'rsatish sifati oshmoqda. Ayniqsa, real vaqt rejimida ma'lumotlarni monitoring qilish imkoniyati risklarni tezkor boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, BI tizimlari bank rahbariyatiga moliyaviy ko'rsatkichlarni prognoz qilish va strategik rejalashtirish jarayonlarini

takomillashtirish imkonini beradi. Natijada tijorat banklari bozordagi raqobatbardoshligini oshirib, mijozlar ishonchini mustahkamlashga erishadi.

1-jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida biznes intellekt texnologiyalaridan foydalanish risklarni boshqarish va moliyaviy samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Jadvalda kredit risklari, operatsion risklar, likvidlik muammolari hamda firibgarlik holatlari kabi asosiy xavf omillari va ularni kamaytirishda qo'llaniladigan BI texnologiyalari yoritilgan. Ayniqsa, Data Analytics, Predictive Analytics va real-time monitoring tizimlari banklarga katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish imkonini berib, boshqaruv qarorlarining aniqligini oshiradi.

1-jadval.

Tijorat banklarida risklarni boshqarish va moliyaviy samaradorlikni oshirishda biznes intellekt texnologiyalaridan foydalanish metodologiyasi¹

Tadqiqot yo'nalishi	Muammo yoki risk turi	Biznes intellekt (BI) texnologiyasi	Qo'llaniladigan metodlar	Kutilayotgan natija
Kredit risklarini boshqarish	Muammoli kreditlar ulushining oshishi	Data Analytics va BI Dashboard	Kredit tarixini tahlil qilish, scoring modeli	Kredit risklarini kamaytirish va qaror qabul qilish aniqligini oshirish
Operatsion risklarni aniqlash	Ichki xatolar va operatsion yo'qotishlar	Real-time monitoring tizimlari	Jarayonlarni monitoring qilish va avtomatik hisobotlar	Operatsion samaradorlikni oshirish
Firibgarlik holatlarini aniqlash	Shubhali tranzaksiyalar va moliyaviy firibgarlik	AI integratsiyalashgan BI tizimlari	Anomaliyalarni aniqlash algoritmlari	Kiberxavfsizlikni kuchaytirish va moliyaviy zararlarni kamaytirish
Mijozlar faoliyatini tahlil qilish	Mijozlar ehtiyojlarini aniqlashdagi qiyinchiliklar	Customer Relationship Management (CRM) Analytics	Mijozlar segmentatsiyasi va xulq-atvor tahlili	Xizmat sifatini oshirish va mijozlar sodiqligini kuchaytirish
Moliyaviy samaradorlikni oshirish	Xarajatlarning yuqoriligi	Performance Management BI Tools	KPI va moliyaviy ko'rsatkichlarni tahlil qilish	Xarajatlarni optimallashtirish va foydani oshirish
Strategik rejalashtirish	Noto'g'ri prognozlash va qaror qabul qilish	Predictive Analytics	Statistik prognozlash va trend tahlili	Uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta'minlash
Likvidlik risklarini boshqarish	Naqd pul oqimining yetishmasligi	Financial BI Platforms	Cash flow monitoring va forecasting	Likvidlik darajasini barqaror saqlash

¹ Muallif tadqiqotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Filiallar faoliyatini baholash	Samaradorlikning pastligi	Interactive BI Dashboards	Taqqoslama tahlil va vizualizatsiya	Filiallar ish faoliyatini optimallashtirish
Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish	Raqobatbardoshlikning pasayishi	Big Data Analytics	Foydalanuvchi ma'lumotlarini tahlil qilish	Innovatsion xizmatlarni joriy etish
Risklarni kompleks monitoring qilish	Turli risklarning bir vaqtning o'zida yuzaga kelishi	Integrated BI Systems	Risk indikatorlarini monitoring qilish	Risklarni tezkor boshqarish va nazoratni kuchaytirish

Tahlil natijalariga ko'ra, BI texnologiyalari yordamida muammoli kreditlar ulushini kamaytirish, operatsion xarajatlarni optimallashtirish hamda moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash mumkin. Shuningdek, AI integratsiyalashgan BI tizimlari orqali shubhali tranzaksiyalarni aniqlash va kiberxavfsizlikni kuchaytirish imkoniyati yaratiladi. Bu esa banklarning moliyaviy yo'qotishlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Biznes intellekt texnologiyalari nafaqat risklarni boshqarish, balki mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash va strategik rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirishda ham samarali vosita hisoblanadi. Natijada tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirib, raqamli iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Turban, E., Sharda, R., & Delen, D. (2021). *Business Intelligence, Analytics, and Data Science: A Managerial Perspective*. Pearson Education.

Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2022). *Management Information Systems: Managing the Digital Firm*. Pearson.

Deloitte. (2021). *Banking and Capital Markets Outlook: The Future of Digital Banking*. Deloitte Insights.

McKinsey & Company. (2020). *Global Banking Annual Review: The Future of Banking*. McKinsey Global Institute.